

Nacionalisme occidental i nacionalisme oriental. Hi ha cap diferència rellevant entre tots dos?*

Benedict Anderson

Suggeriment de cita / Suggested citation: Anderson, B. (2016). Nacionalisme occidental i nacionalisme oriental. Hi ha cap diferència rellevant entre els dos?. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 130 (1), 65-72

Per sort, ja no sentim parlar gaire de valors asiàtics. Aquests “valors” eren massa descaradament retòrics, eufemismes d’alguns governants per justificar governs autoritaris, nepotisme i corrupció. De tota manera, la crisi econòmica del 1997 va suposar un fort cop a les seves pretensions d’haver trobat una via ràpida de creixement econòmic i de prosperitat. Però la idea que hi ha una forma asiàtica diferenciada de nacionalisme no només continua molt present, sinó que a més té unes arrels que es remunten a fa més d’un segle. Resulta bastant clar que els seus orígens últims provenen de l’evident insistència d’un imperialisme europeu racista que proclama que “l’Orient és l’Orient, i l’Occident l’Occident, i mai no s’arribaran a trobar”. Però aquesta insistència en una dicotomia racial irremeiable, van començar a utilitzar-la, a començament del segle XX, tota una sèrie de nacionalistes de diverses parts d’Àsia, per tal de mobilitzar la resistència popular contra una dominació que havia esdevingut totalment aliena. És una dicotomia tan radical realment justificable, des d’un punt de vista teòric o empíric?

Personalment, no crec que les distincions més importants entre els nacionalismes —en el passat, avui, o en el futur immediat— es plantegin en termes d’Orient-Occident. Els nacionalismes més antics a Àsia —em refereixo a l’Índia, les Filipines i el Japó— són més antics que molts dels nacionalismes d’Europa, i de les colònies europees fora del continent —Còrsega, Escòcia, Nova Zelanda, Estònia, Austràlia, Euskadi, etc.

El nacionalisme filipí, en els seus orígens, s’assembla —per raons òbvies— al nacionalisme de Cuba i de Llatinoamèrica continental. El nacionalisme Meiji té semblances clares amb els nacionalismes oficials de final del segle XIX que trobem a Turquia, a la Rússia dels tsars i a la Gran Bretanya imperial; el nacionalisme de l’Índia és anàleg en la forma al que podem trobar a Irlanda i a Egipte. Caldria afegir també que allò que la gent considera Orient i Occident ha canviat substancialment al llarg del temps. Durant força més d’un segle, la Turquia otomana era anomenada en anglès l’Home Malalt d’Europa, malgrat l’orientació religiosa islàmica de la seva població, i avui Turquia està fent molts esforços per entrar a la Unió Europea. A Europa, que es considerava a si mateixa completament cristiana —si deixem de banda l’Albània musulmana—, el nombre de musulmans creix ràpidament dia rere dia. Rússia fou considerada durant molt temps com una potència asiàtica, i encara hi ha molta gent a Europa que la veuen així. Podríem afegir que al mateix Japó hi ha molta gent que es veuen ells mateixos com a blancs. I, a més, on comença i on acaba l’Orient? Egipte és a l’Àfrica, però abans es trobava dins l’Orient Pròxim, i ara, amb el final de l’Orient Pròxim, ha esdevingut part de l’Orient Mitjà. Papua-Nova Guinea és tan Extrem Orient d’Europa com ho és el Japó, però no es considera a si mateixa d’aquesta manera. El petit i valent nou estat de Timor Oriental està intentant decidir si serà part del Sudest Asiàtic o d’una Oceania que, des d’alguns punts de vista —per exemple, Lima i Los Anelles—, podria ser considerada com a Extrem Orient.

* Nota del traductor: El text correspon a un discurs realitzat a Taipei l’abril del 2000. Reproduïm la traducció catalana de Montse Perés amb el permís de la revista *El Contemporani. Arts, Història, Societat*, que el va publicar al número 35/36 (2007), pp.147-153

A aquests problemes, s'hi ha afegit més confusió amb les migracions massives de poblacions cap a l'altra banda de les fronteres que se suposen fixes d'Europa i Àsia. Des de l'obertura dels ports de Xina amb el tractat de Nanquín l'any 1842, milions de persones del Regne Celestial van començar a traslladar-se a altres països —al Sudest Asiàtic, Austràlia, Califòrnia— i, més tard, a tot el món. L'imperialisme va portar hindús a l'Àfrica, al Sudest asiàtic, a Oceania i al Carib; javanesos a Amèrica Llatina, Sudàfrica i Oceania; irlandesos a Austràlia. Els japonesos van anar a Brasil, els filipins a Espanya, etc., etc. La Guerra Freda i les seves seqüeles van accelerar aquests fluxos, incloent-hi coreans, vietnamites, laosians, tailandesos, malais, tàmilis i altres. Com a conseqüència, es van construir esglésies a Corea, Xina i Japó, mesquites a Manchester, Marsella i Washington DC., i a Dakar. Tot fa pensar que aquests fluxos continuaran i potser s'acceleraran. Fins i tot, el Japó, que havia estat tan tancat, té ara més residents estrangers que mai abans en tota la seva història, i el seu perfil demogràfic farà que resulti essencial acollir més immigrants, per poder mantenir el seu nivell de desenvolupament i prosperitat.

Què se'n derivarà, d'aquestes migracions, quines identitats s'estan creant i es crearan, són preguntes força complexes, i encara, en bona manera, impossibles de contestar. Potser us divertirà, si us explico una anècdota personal sobre aquest tema.

Fa cosa de quatre anys, vaig oferir un seminari sobre nacionalisme a la Universitat de Yale, i en començar, vaig demanar a cadascun dels estudiants que em diguessin quina era la seva identitat nacional, encara que fos de manera només provisional. Hi va haver tres estudiants a la classe que, als meus ulls, semblaven "xinesos", pels seus trets facials i pel color de la seva pell. Les seves respostes em van sorprendre tant a mi com a tots els presents. El primer d'ells, parlant amb un accent completament nordamericà de la costa oest, va dir convençut que ell era "xinès", tot i que va resultar que havia nascut als Estats Units i mai no havia estat a Xina. El segon va dir que estava intentant ser "taiwanès". Era d'una família que s'havia traslladat a Taiwan amb Chiang Kai-shek el 1949,

però havia nascut a Taiwan, i s'identificava amb aquest lloc: per tant, no-"xinès". El tercer va dir tot enutjat: "Sóc singapureny, carai. Estic tan cansat dels americans que pensen que sóc xinès!" Així doncs, va resultar que l'únic xinès era l'americà.

NACIONALISMES CRIOLLS

Si, tal com he argumentat, les distincions entre Orient i Occident, Europa i Àsia, no són els eixos més realistes o interessants al voltant dels quals pensar sobre el nacionalisme, llavors quines serien les alternatives més productives? Un dels arguments centrals del meu llibre *Comunitats imaginades* és que els nacionalismes, siguin del tipus que siguin, no es poden entendre sense una referència a les formes polítiques anteriors sota les quals van emergir: els regnes, i especialment els imperis premoderns o de la primera època moderna. La forma més antiga de nacionalisme —que he anomenat nacionalisme crioll— va sorgir de la gran expansió d'alguns d'aquests imperis intercontinentals, sovint, però no sempre, molt llunyans. Fou iniciat per les poblacions de colons que provenien del país colonitzador, que compartien religió, llengua i costums amb la metròpoli, però que cada vegada se sentien més alienats i oprimits per ella. Els Estats Units i els diversos estats d'Amèrica Llatina que es van independitzar entre 1776 i 1830 són els exemples coneguts d'aquest tipus de nacionalisme. Una de les justificacions, més aviat o més tard, d'aquest tipus de nacionalismes criolls fou també la seva història distintiva, i especialment la fusió demogràfica de pobles colons i indígenes, i evidentment de les tradicions locals, geogràfiques, climes, etc.

Aquests nacionalismes criolls encara són força vius, i podríem dir fins i tot que encara s'estenen. El nacionalisme dels colons francesos de Quebec ha augmentat des de final dels anys 50 i, fins i tot, és a punt de separar-se de Canadà. Al meu país, Irlanda, la qüestió "dels colons" al nord encara és un tema candent i ha impedit la completa integració del país fins en aquest moment. Al sud, alguns dels primers nacionalistes, els Joves Irlandesos de la rebel·lió del

1798, provenien de famílies de colons o, com els meus mateixos avantpassats, que van participar en aquella rebel·lió, de famílies mixtes de colons i d'indígenes, d'origen celticocatòlic. Els australians i els neozelandesos estan ara amb nacionalismes criolls, intentant diferenciar-se del Regne Unit i incorporant elements de les tradicions i simbolismes aborígens i maoris (fins aquí, pel que fa a Occident, sembla això). M'agradaria suggerir, corrent el risc, però, d'ofendre, que alguns dels trets del nacionalisme taiwanès també són clarament criolls, si bé d'una manera diferent que els del nacionalisme de Singapur.

Els elements constituents del nucli d'aquests nacionalismes són els colons “de la metròpoli” de les regions costaneres del sud-est del Regne Celestial, alguns d'ells fugitius de l'estat imperial, d'altres enviats per aquest estat. Aquests colons es van imposar, de vegades de manera pacífica i integrada, de vegades amb violència, a les poblacions preexistents, d'una manera que ens fa pensar en Nova Zelanda, Brasil, Veneçuela i la Sudàfrica dels bòers. Tot i que compartien, en graus diversos, religió, cultura i llengua amb la metròpoli, aquests països criolls també van desenvolupar, al llarg del temps, tradicions, simbolismes i experiències històriques, i finalment es van moure envers la independència política quan van sentir que el centre imperial els era massa opressiu o llunyà. No hauríem de permetre'ns d'exagerar la significació única dels cinquanta anys de Taiwan sota el domini imperialista del Japó. Al capdavall, els colons francesos del Quebec van patir gairebé dos-cents anys sota el domini britànic, i els holandesos a Sudàfrica també durant mig segle. Tampoc no és fàcil argumentar que la cultura imperialista japonesa fou significativament més aliena a la cultura “xinesa” del que ho fou la cultura britànica imperialista envers els “francesos” i “holandesos” de l'altra banda del mar.

Tampoc no es pot establir una distinció clara entre europeus racistes o criolls occidentals i la resta. Els Estats Units, Sudàfrica i Argentina van ser extremament racistes, però seria difícil dir que els quebequesos van ser més racistes que els xinesos del sud-est emigrats a Taiwan o els japonesos emigrats a

Brasil. Si aquest argument és correcte, llavors tenim una forma criolla de nacionalisme que apareix als segles XVIII, XIX, XX i, segurament, també al segle XXI, a les Amèriques, a Europa, a Àfrica, a Austràlia, així com també a Àsia. Un fenomen global. Amb un efecte secundari inesperat: hi ha moltes nacions avui que comparteixen (amb les seves variacions) les llengües castellana, francesa, anglesa o portuguesa, sense que cap d'elles no imagini que “posseeixen” aquesta llengua. Està bé pensar que això aviat passarà amb la llengua “xinesa”.

Una segona forma de nacionalisme, discutida extensament a *Comunitats imaginades* i que sembla rellevant aquí, és la que he anomenat, seguint Hugh Seton-Watson, el nacionalisme oficial. Aquesta forma de nacionalisme va aparèixer històricament com una resposta reaccionària als nacionalismes populars mencionats abans, dirigits contra els governants, aristòcrates i centres imperials. L'exemple més famós ens el dona la Rússia imperial, on els tsars van governar sobre centenars de grups ètnics i comunitats religioses, mentre que als seus propis cercles parlaven francès, un senyal de la seva civilitzada diferència entre ells i els seus súbdits. Era com si només els pagesos parlessin rus. Però, a mesura que els nacionalismes populars es van estendre per tot l'imperi durant el segle XIX (ucraïnès, finès, georgià, etc.), els tsars van decidir finalment que, al cap i a la fi, eren russos, i a la dècada del 1880 —fa només 220 anys— van iniciar una política de russificació fatal dels seus súbdits, fent, per dir-ho d'alguna manera, els tsars i els seus súbdits membres d'un mateix poble, que era exactament allò que havien evitat abans. Així mateix, Londres intentà anglicitzar Irlanda (amb força èxit), l'Alemanya imperial va intentar germanitzar la seva part de Polònia (amb molt poc èxit) i la França imperial va imposar el francès a la Còrsega italo-parlant (amb èxit parcial). En cadascun d'aquests casos, per citar-me a mi mateix, hi va haver un esforç considerable per tal d'estirar la pell curta i ajustada de la nació sobre el gran cos del vell imperi.

Podem dir que aquesta forma de nacionalisme era únicament occidental o europea? No crec que això

sigui possible. Podem, per exemple, considerar l'estrany cas del Japó, recentment discutit en un interessant llibre de Tessa Morris-Suzuki (1998) Aquesta autora il·lustra amb gran detall la brusca transformació impulsada per la restauració Meiji en la manera de considerar i veure els habitants de les illes Ainu i Ryukyu. Durant molt de temps, la política del *shogunat* Tokugawa havia estat la de prohibir als ainu de vestir-se com els japonesos de Tokugawa o adoptar-ne els costums i tradicions. De manera semblant, als enviats dels ryukus que retien tribut a Edo se'ls instava a vestir de la forma més exòticament xinesa possible. En tots dos exemples, la idea bàsica era la de separar aquests pobles perifèrics (barbàrics) el més possible del centre imperial. Però amb l'auge del nacionalisme Meiji oficial es va revertir totalment aquesta política: ainu i ryukyu van ser a partir de llavors considerats tipus primitius i antics de la mateixa raça japonesa que els oligarques Meiji. Es va passar a fer tots els esforços possibles per tal de persuadir-los o coaccionar-los (amb èxit variable) que esdevinguessin el més japonesos possible. Es podria argumentar que la política imperial posterior a Corea i a Taiwan va seguir la mateixa lògica. Els coreans havien d'agafar noms japonesos i parlar japonès, i els taiwanesos, com a germans petits, potser haurien de fer el mateix. Finalment, esdevindrien japonesos. De la mateixa manera s'esdevingué als irlandesos al Regne Unit fins a l'any 1923, i als polonesos a Alemanya fins a l'any 1920.

El cas, però, més espectacular i irònic amb diferència és el de l'Imperi Celestial, governat des del 1644 fins al seu col·lapse, fa menys de noranta anys, per una dinastia manxú, que també parlava manxú (naturalment, no hi ha res d'estrany en això. No hi ha hagut una dinastia anglesa a Gran Bretanya des del segle XI: els dos primers reis de la família reial actual, els alemanys Jordi I i Jordi II, gairebé no parlaven anglès, i a ningú no l'importava). És un senyal clar de la novetat del nacionalisme xinès que aquesta curiosa situació molestava molt poca gent fins fa cent deu anys. No hi va haver cap intent de manufacturar la població o fins i tot el mandarínat, perquè el prestigi dels reis es basava, igual que en

altres llocs, en la diferència i no pas en la semblança. L'emperadriu Dowager intentà, cap al final, d'explotar l'hostilitat popular envers els imperialistes occidentals en nom de la tradició xinesa, però ja era massa tard; la dinastia va desaparèixer l'any 1911 i, fins a cert punt, els manxús també. L'escriptor xinès més popular de Xina avui dia, Wang Shuo, és manxú, però no publicita gaire aquest fet.

Quan el nacionalisme xinès finalment va sorgir, va ser bastant tard a la història mundial. Això va ser el que va permetre al meravellós Li Taxao escriure un famós article sobre Xina a la seva primavera, com un fenomen totalment jove i nou. Però va aparèixer en una situació molt peculiar, per a la qual hi ha poques comparacions mundials. Xina fou profundament penetrada pels diversos imperialismes de l'època, àdhuc el japonès, però no va ser realment colonitzada. Hi havia massa imperialismes competint els uns amb els altres llavors, i fins i tot Gran Bretanya, que tenia problemes engolint l'enormitat de l'Índia, empal·lidia davant la idea d'engolir una Xina imperial encara més gran (la comparació més propera és potser l'Etiòpia imperial). A més, en la mesura que puguem considerar que la Xina imperial tenia fronteres reals, les compartia amb un feble tsarisme russificant que es trobava en els seus últims temps. La victòria naval japonesa sobre la flota tsarista es va produir només sis anys abans que caigués la dinastia manxú, i dotze anys abans que el tsarisme arribés a un final sagnant. Tot això va animar la majoria dels nacionalistes xinesos de la primera generació a imaginar que l'imperi podia transformar-se en nació, sense massa problema. Aquest era el somni també d'Enver Pasha a Istanbul a la mateixa època, del coronel Mengistu Mariam a Addis Abeba tres generacions més tard, i del coronel Putin al Moscou d'avui. Tots ells combinaven doncs, sense pensar-hi massa, el nacionalisme popular del moviment antiimperialista amb el nacionalisme oficial de final del segle XIX, i sabem que aquest darrer era un nacionalisme que emanava de l'estat no de la gent, i pensat en termes de control territorial i no d'alliberament popular. Això explicaria l'estrany espectacle d'algú com ara Sun Yat-sen, un nacionalista popular autèntic, també fent demandes absurdes de

territoris a diverses parts del Sudest Asiàtic i d'Àsia Central, basades en conquestes territorials, reals o imaginàries, de governants dinàstics, molts d'ells no xinesos, contra els quals se suposa que lluitava el seu nacionalisme popular. Tant el Kuomintang com el Partit Comunista Xinès van fer seva aquesta herència, en diverses proporcions i en diversos moments.

D'altra banda, l'antic Imperi Celestial tampoc no era tan únic com acabo de dir. En diferents graus, els seus hereters van arribar a acceptar, en diferents moments, les línies divisòries i els estats nous que l'imperialisme i el nacionalisme anticolonial anaven forjant. Si més no, a la perifèria: Mongòlia, Corea, Vietnam, Birmània, Índia i Pakistan. Aquesta acceptació també derivava de la nova idea que els xinesos constituïen una nació i, com a tal, en els aspectes bàsics es veia representada, igual que les dotzenes d'altres nacions, a les Nacions Unides i a la seva predecessora, la Lliga de Nacions. Els historiadors taiwanesos també han mostrat que, en diversos moments entre 1895 i 1945, els grups governants al continent van acceptar, de fet, l'estatus de Taiwan com a colònia japonesa, i van donar suport a la lluita del poble taiwanès per la seva independència del Japó, tal com van fer de vegades amb el poble de Corea. Les contradiccions entre el nacionalisme popular i el nacionalisme oficial, que són tan evidents al continent avui dia, són, tal com he dit abans, no pas úniques. Les podem trobar en altres parts del món. Però són especialment importants avui per les dimensions de la Xina, la seva enorme població i un govern que, havent abandonat a la pràctica el socialisme que justificava la dictadura, mostra molts signes d'encaminar-se cap al nacionalisme oficial per renovar la legitimitació del seu poder.

ESPECTACLES DEL PASSAT I EL FUTUR

Hi ha un altre tret més del nacionalisme oficial que, a tot el planeta, el distingeix d'altres formes de nacionalisme. Probablement, podem dir que totes les societats organitzades de temps anteriors depenien (en part), per la seva cohesió de visions, del passat, que no eren gaire antagoniques les unes de les altres.

Aquestes visions es transmetien a través de la tradició oral, la poesia popular, els ensenyaments religiosos, les cròniques de la cort, etc. Allò que és molt difícil de trobar en aquestes tradicions és una preocupació intensa sobre el futur. Però, quan el nacionalisme entrà al món, a final del segle XVIII, tot això canvià radicalment. La velocitat creixent amb la qual es produïen canvis socials, culturals, econòmics i polítics, impulsats per la revolució industrial i pels sistemes de comunicació moderns, van fer de la nació la primera forma politicomoral basada fermament en la idea de progrés. Això explica també que el concepte de genocidi no s'inventés fins fa poc, encara que hi ha registres antics que indiquen els noms de milers de grups que han anat desapareixent sense fer soroll al llarg de la història sense que gairebé ningú no se'n adonés o se'n preocupés. La velocitat del canvi i el poder del futur també van tenir l'efecte d'alterar les idees de la gent sobre el passat.

A *Comunitats imaginades*, he intentat il·luminar les característiques d'aquest canvi comparant-lo amb les dificultats amb què ens trobem quan ens mostren fotografies de nosaltres quan érem nadons. Aquestes dificultats que només crea la memòria industrial, en forma de fotografies. Els nostres pares ens asseguren que aquests nadons som nosaltres, però nosaltres no tenim cap record d'haver estat fotografiats, no podem imaginar-nos com érem quan teníem un any, i no ens podríem reconèixer sense l'ajut dels nostres pares. El que ha passat realment és que, encara que hi hagi nombrosos indicis del passat al nostre voltant —monuments, temples, documents escrits, tombes, artefactes, etc.—, aquest passat ens resulta cada vegada més inaccessible, extern a nosaltres. Però al mateix temps, per tota mena de raons, sentim que el necessitem, encara que només sigui com alguna mena d'àncora on agafar-nos. Però això vol dir que la nostra relació amb el passat és avui molt més política, ideològica, contestada, fragmentària i, fins i tot, oportunista que en èpoques anteriors.

Aquest és un fenomen mundial, bàsic al nacionalisme. Però la Xina continental, un altre cop, ens ofereix exemples interessantíssims, i continuarà

fent-ho. Una vegada a l'any, el govern posa en escena un espectacle televisiu enorme, que dura moltes hores i que és molt popular, que mostra els diversos pobles que constitueixen la població de la República Popular Xinesa. El que crida l'atenció d'aquesta llarga mostra és una clara distinció entre el gran poble Han i les diverses minories. Les minories són presentades portant els seus vestits tradicionals més plens de colors i, realment, fan força goig. Però els Han no poden aparèixer en vestits tradicionals, encara que sabem, gràcies a pintures i altres documents, com eren d'acolorits i de bonics. Així doncs, els homes apareixen en vestits d'homes de negocis, seguint models italians i francesos, que no tenen res de Han. Els Han són presentats com el futur i les minories com el passat, en un quadre que és clarament polític, encara que no totalment de manera conscient. Aquest passat, del qual les minories en són el signe visible, és també part d'un gran passat a través del qual es legitima l'expansió territorial xinesa. És, per tant, un passat xinès.

Naturalment, en aquesta línia de discurs oficial, com més antic sigui el passat, millor. Podem fer una mirada de reüll curiosa a aquest fenomen si considerem aspectes de l'arqueologia que promou l'estat. Un aspecte especialment estrany ha sorgit a la reacció a la teoria àmpliament acceptada que les espècies distintivament humanes van emergir en allò que és avui l'Àfrica oriental. Evidentment, no és una idea agradable als cercles oficials que els avantpassats primigenis del gran poble Han, igual que els d'altres pobles, provenguin d'Àfrica i no de Xina, i que no se'ls pugui considerar xinesos. Per tant, s'ha assignat una gran quantitat de recursos econòmics a buscar restes físiques, dins de les fronteres de la Xina actual, que siguin més antigues i, alhora, diferents de tot allò que s'ha trobat a l'Àfrica. La meua intenció aquí no és pas ridiculitzar Beijing, encara que això seria prou fàcil, sinó remarcar la seva comparabilitat. La manera més fàcil de mostrar això és dir-vos que, quan jo era molt jove, a Irlanda, la meua mare em va trobar en una llibreria de vell un llibre gruixut, escrit per a nens, anomenat *History of English Literature*. Havia estat publicat originalment

a la fi del segle XIX, quan Irlanda encara formava part del Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda. El llarg primer capítol mostra Londres buscant un passat molt antic, de la mateixa manera que ho fa Beijing. Aquest capítol analitza una èpica oral en llengua gaèlica anomenada *El llibre de la vaca bruna* —*Book of the Dun (or Brown) Cow*—, escrit al segle XI, quan la llengua anglesa, tal com la coneixem, encara no existia. Ja d'adult, vaig trobar casualment una edició posterior del mateix llibre, publicada a la dècada del 1930. Llavors la major part d'Irlanda ja era independent; així doncs, no us sorprendrà saber que el capítol sobre la vaca bruna havia desaparegut, com si no hagués existit mai.

BATALLA DE LES LLENGÜES

Permeteu-me que finalment torni a una altra forma de nacionalisme que, pel que puc dir, és clarament europeu d'origen, i preguntar si es pot dir que encara és occidental en algun sentit útil. Aquesta forma, jo l'anomeno nacionalisme lingüístic; va començar a aparèixer a començament del segle XIX als imperis dinàstics d'Europa i va tenir els seus orígens filosòfics en les teories de Herder i Rousseau. La creença en què es basa és que la veritable nació es distingia per la seva llengua i cultura literària pròpies, que juntes expressen el geni històric del seu poble. Com a conseqüència, es va posar molt d'interès en la creació de diccionaris de moltes llengües que fins llavors no en tenien: el txec, l'hongarès, l'ucraïnès, el serbi, el polonès, el noruec, etc. Es van posar per escrit les tradicions literàries orals i es van difondre a través d'edicions impreses, a mesura que es van reduir els nivells d'analfabetisme populars. Aquestes produccions es van utilitzar per lluitar contra la dominació dels grans idiomes dels imperis dinàstics, com ara l'otomà, l'alemany culte, el francès de París, l'anglès culte i, finalment, també el rus moscovita. De vegades aquestes campanyes van tenir èxit, i de vegades, no. En qualsevol cas, el resultat era determinat per les circumstàncies polítiques de cada moment. Els èxits són prou coneguts, i no cal que els detallem aquí. Els fracassos són menys coneguts i molt interessants. Per exemple, al segle

XIX, a través del control del sistema escolar i de la major part de les publicacions, París va aconseguir reduir els molts idiomes parlats a França a l'estatus de dialectes o *patois*. Menys èxit va tenir Madrid a convertir els idiomes parlats a Espanya (com ara el català i el galleg) en mers dialectes del castellà. Londres va arribar gairebé a eliminar completament el gaèlic com a llengua viva, però avui dia experimenta una reinaxença considerable.

Si mirem a Àsia, trobem una enorme varietat d'intents de nacionalisme lingüístic que són molt valuosos per a un estudi comparatiu. La seva mateixa varietat determina la dificultat de defensar com a idea una sola forma de nacionalisme per a Àsia. Els governants Meiji van seguir l'exemple de París i van imposar la parla de Tòquio a la resta del país i reduir totes les altres formes a l'estatus marginal de dialectes —en una època en la qual la llengua de Kyushu era inintel·ligible a Honshu, i encara més la llengua dels Ryukus. Coneixem el procés a través del qual el cantonès, l'hokkien, el hakka i altres, que són clarament llengües —tan poc semblants entre si com ho són el romanès, l'italià i l'espanyol—, van ser reduïdes a dialectes sota la nova llengua nacional: el mandarí. A Tailàndia, el tailandès de Bangkok va passar a dominar allò que anomenava els dialectes del nord, del nord-est i del sud del país, que la gent de Bangkok no entén.

Dos casos remarcables són els que ens ofereixen Vietnam i Indonèsia. En el primer cas, els colonialistes francesos estaven decidits a trencar la cultura d'estil xinès del mandarinat, forçant la romanització dels vietnamites a les escoles i editorials que va promoure. A les dècades del 1920 i 1930 els nacionalistes vietnamites van acceptar cada cop més aquesta revolució i la van estendre més enllà, creant una base per a una alfabetització massiva en llengua vietnamita; però al mateix temps van tallar un contacte directe important amb la tradició literària anterior basada en caràcters semblants als xinesos de segles anteriors. A les Índies Orientals Holandeses, el govern colonial, massa insegur sobre el valor mundial de l'holandès i massa gasiu per gastar els diners necessaris per estendre la

llengua holandesa per tot l'arxipèlag, va apostar per una forma estandarditzada de l'antiga llengua franca de les illes, el malai. Però, a final de la dècada del 1920, els nacionalistes indonesis havien decidit que aquesta llengua, que ara passaria a anomenar-se indonesi, era la seva autèntica llengua nacional. Després d'això, moltes grans llengües, com ara el javanès, el sundanès, el madurès i el buginès van esdevenir simples llengües regionals, encara que la majoria eren més antigues que el malai, i algunes tenien tradicions literàries molt més impressionants que el malai.

Tant l'Índia com les Filipines han fracassat —si aquesta és la paraula correcta— a crear una llengua nacional acceptada de forma general. La llengua colonial —anglès i americà— continua sent la llengua efectiva de l'estat i de l'elit nacional. En ambdós llocs hi ha una cultura literària forta en anglès, i s'ha adaptat a les cultures hindú, bengalí, tàmil, tagala i cebuana no menys fortes. L'antic Pakistan es va partir en dues nacions separades, en part, per la supressió per part de Karachi de la llengua bengalí, que llavors va esdevenir el motor d'un nacionalisme lingüístic a Bangladesh que s'assembla molt als nacionalismes lingüístics anteriors de Grècia, Noruega i l'antiga Txecoslovàquia. L'estat nació més nou d'Àsia, Timor Oriental, que, malgrat la seva petita superfície, inclou més de vint grups etnolingüístics, ha optat pel portuguès com la seva llengua d'estat, i una simple llengua franca (teutó) com a llengua d'unitat nacional.

Resultaria molt difícil de dir que el nacionalisme actual de l'Índia és menys seriós que el xinès, el de Timor Oriental que el tailandès, l'indonesi que el japonès o el taiwanès que el coreà. Si se'ns pregunta per què, especialment avui, ens resulta impossible d'explicar-ho sense pensar en el paper dels mitjans de comunicació electrònics, que per a molta gent exerceixen una influència encara més gran que la de la impremta, la mare original del nacionalisme. La televisió fa possible la comunicació instantània de les mateixes imatges i símbols a través de llengües i símbols diferents, fins i tot a aquells que són gairebé analfabets o molt joves. A més, cada vegada hi ha més gent que s'acostuma a utilitzar, amb diferents nivells

de competència, diferents llengües en contextos diferents, sense que això els suposi canviar la seva identificació nacional.

Es podria argumentar, tal com he fet en un altre context, que les comunicacions electròniques, combinades amb les enormes migracions creades pel sistema econòmic mundial actual, estan creant una forma nova i virulenta de nacionalisme, que jo anomeno nacionalisme a llarga distància: un nacionalisme que ja no depèn de la presència territorial al país d'on un prové. Alguns dels nacionalistes sikhs més

vehement són australians, alguns dels nacionalistes croats són canadencs, hi ha nacionalistes algerians francesos, i nacionalistes xinesos americans. Internet, la banca electrònica i els viatges internacionals barats permeten a aquestes persones tenir una gran influència al seu país d'origen, encara que ja no tinguin intenció de viure-hi. Aquesta és una de les principals conseqüències iròniques d'aquest procés que coneixem popularment com a globalització; és una raó més per creure que qualsevol distinció clara i inequívoca entre els nacionalismes asiàtic i europeu està mancada de validesa.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Morris-Suzuki, T. (1998). *Re-Inventing Japan: Time, Space, Nation*, Nova York: Armonk.